

Примус до насилля партійно-радянської номенклатури західних областей України в 1944–1946 роках

*Галина Стародубець,
доктор істор. наук (Житомир)*

Новітній етап українського державотворення сповнений дуже складних проблем системного характеру. Стан збройно-політично-го протистояння на Сході й окупація Криму стали не тільки викликом матеріально-ресурсній спроможності нашої держави, але й світоглядно-ідеологічній потенції нашого народу. Столітній досвід співжиття в імперському просторі доводить, що перемога априорі можлива лише за умови витіснення «руського міра» за рамки суспільної свідомості українських громадян. У контексті сказаного, актуальність досліджуваної нами проблема лежить не тільки в площині її наукового пізнання, але й практичного значення. Інтегрування тимчасово окупованих українських регіонів у загальнодержавну адміністративно-територіальну структуру не можливе без врахування людського чинника. Якість і глибина процесів їхньої українізації (в широкому розумінні цього слова) безпосередньо залежить від рівня професіоналізму та патріотизму державних чиновників, які повинні її здійснювати. Відтак, досвід і уроки процесу радянзації західних областей України, здійснюваного більшовицькою владою в перші повоєнні роки, як ніколи має стати в нагоді сучасному українському політикуму.

В останні десятиліття проблема інтегрування західноукраїнського регіону в загально радянську державно-політичну систему, активно досліджується як вітчизняними так і зарубіжними дослідниками крізь призму різних аспектів – економічного, суспільно-політичного, культурно-освітнього, релігійного тощо. Однак, тема діяльності партійно-радянської номенклатури західних областей УРСР, яка, власне виступала основним суб'єктом цього процесу, досі

залишається поза рамками наукових пошуків. Опосередковано вона висвітлюється в роботах українських вчених, предметом вивчення яких є партійні та державні керівні органи УРСР 1945–1964 років. Зокрема, типологічний портрет представника правлячих структур 1940-х років, у тому числі – й у західноукраїнському регіоні, розглядається в наукових працях П. Киридона¹, В. Крупини², О. Штейнле³, Г. Стародубець⁴. Варто зауважити, що у переважній більшості досліджень партійно-радянська номенклатура розглядається як суб'єкт радянізаційних процесів, тоді як в означуваний нами період вона одночасно виступала й об'єктом тиску з боку держави, примушування до насильницьких дій, зокрема, щодо місцевого населення. Виходячи з цього, мета нашої статті – охарактеризувати стиль роботи та поведінки партійних чиновників найвищого рангу західних областей України в перші повоєнні роки з огляду на конкретно-історичні умови їх професійної діяльності та визначити мету, форми і способи примушування партійно-державних посадовців до насилля.

Професійне становлення представників вищого партійно-радянського чиновництва західних областей України в 1944–1946 роках відбувалося в умовах формування сталінського режиму політичної влади, міцно затисненого в рамки тоталітарної системи. Аналізуючи сталінізм як модель соціального конструювання, російський філософ Андрій Медушевський вважає, що в період його існування «все суспільство будувалося як казарма чи тюрма, де різноманітні типи ув'язнених мали особливий режим утримання, а головним привілеєм ставало право на життя в боротьбі за існування». На думку вченого, «такий механізм включав розподіл суспільства на дві основні категорії – перша, так званих радянських людей, конструювалася як конформістська опора режиму і підлягала соціальній адаптації на новій основі; друга, що визначалася загальним поняттям «антирадянські елементи» чи «вороги народу», була визнана нездатною до адаптації і підлягала знищенню»⁵. Більш «пластична» частина суспільства намагалася пристосуватися до нових викликів часу, зайнявши позицію «індивідуального виживання» або «ефективної соціальної адаптації».

В рамках сталінського тоталітарного режиму така позиція не могла обмежитися пасивним сприйняттям радянської реальності, простою демонстрацією лояльності до влади поза активною участю в різного роду ритуалах соціалізуючого характеру – мітингах, зборах, парадах, нарадах і т. п. Молоде покоління більшовиків 1930-х років, чийми, власне, руками реалізовувався згодом процес другої радянзації західних областей України, в прямий чи опосередкований спосіб використовувалося режимом як інструмент здійснення репресивної політики. Але, поза цим, вони мали можливість здобути досвід кар'єрного росту, відповідно з пануючим критерієм беззаперечної відданості «Партії» та особисто Й. Сталіну.

Переважаюча більшість були вихідцями із робітничо-селянського середовища і торували свій шлях номенклатурного посадовця, як правило, не переступаючи порогу вищого або навіть середнього навчального закладу. Без відповідної освіти, життєвого та професійного досвіду, вони опановували навички апаратного функціонера «на марші». Більшовицько-радянські лідери західноукраїнських областей 1944–1946 років були типовими представниками нового покоління, яке вивчало історію не з підручників, а творило її своїми «руками», своєю безпосередньою участю. Їхня бурхлива комсомольська молодість пройшла під гаслами боротьби з: куркулями, церквою, троцькістами, бухарінцями, агентами імперіалістичних розвідок тощо, тому насилля сприймалося ними як абсолютно органічна складова радянської політичної системи на субстанційному рівні їхньої свідомості.

Свідомо насаджувана в суспільстві атмосфера ненависті, страху, шпигуноманії та підозрливості панувала не тільки в середовищі загалу пересічних радянських громадян, але й номенклатурних посадовців усіх (аж до найвищого) рівнів партійно-радянської влади. Переважна більшість з них у період Великого терору в той чи інший спосіб були учасником ритуального дійства жертвоприношень «кривавому Молоху» і сформували в собі інстинкт агресивного несприйняття «іншого», «несхожого», хто виділявся із загального соціуму. Практика насилля сприяла поширенню відчуття незахищеності, взаємної недовіри і формування особистості тоталітарного типу.

Авторитарний, навіть диктаторський стиль керівництва супроводжував їх на усіх щаблях кар'єрного росту. Піднімаючись з «низів», вони змушені були постійно прогинатися під систему, доводити свою «пролетарськість» та відданість Партії, перманентно наражаючись на небезпеку потрапити до лав «ворогів народу». Тому культивування партфункціонерами в собі жорсткого, вольового, безапеляційного керівника було детерміноване їхньою імманентною потребою завоювати та зберегти високий соціальний статус.

Підбір та розстановка кадрів партійно-радянської номенклатури в західних областях УРСР у досліджуваний нами період здійснювалася з урахуванням специфіки військово-політичної ситуації, яка склалася там на час розгортання процесу другої радянзації і, відповідно, потенційних можливостей кандидатів на відповідальні посади очолити та ефективно управляти цим самим процесом. Так перші секретарі чотирьох з шести західноукраїнських обкомів КП(б)У в період війни були, або активними учасниками радянського партизанського руху: В. А. Бегма (перший секретар Ровенського обкому КП(б)У) керував партизанським з'єднанням і мав звання генерал-майора, С. Олексенко (перший секретар Дрогобицького обкому КП(б)У) очолював Кам'янець-Подільське партизанське з'єднання); або ж входили до Військових Рад окремих фронтів: І. С. Грушецький (перший секретар Львівського обкому КП(б)У) був членом Військової Ради 2-го Українського фронту в чині генерал-майора; М. В. Слонь (перший секретар Станіславського обкому КП(б)У) – Військової Ради 18-ї армії 1-го Українського фронту в званні полковника. Відтак, кожен з них мав за плечима досвід військового керівництва і, відповідно, своєрідний набір морально-професійних рис та психологічних установок.

Часто-густо у своїй практичній роботі партійні чиновники продовжували використовувати військові методи управління: жорстку дисципліну, категоричне несприйняття «іншої думки», безумовне підпорядкування вищому керівництву тощо. У відносинах з підлеглими спостерігалось надмірне адміністрування, нехтування думкою останніх, завдання образ працівникам, груба, подекуди вульгарна манера спілкування з ними. В практику управління західними областями було перенесено досвід, випробуваний більшовицькою

владою впродовж 1930-х років, в основі якого лежала так звана «система ієрархічної диктатури». Така управлінська структура «виступала полем битви між керівником і підлеглим, в якій начальник (диктатор) застосовував силу і примус у відношенні до своїх підлеглих, щоб обмежити їх опортуністичну поведінку»⁶. В рамках цієї структури насилля сприймалося як органічна складова поведінкової норми посадовця вищого щабля управління.

Яскравим підтвердженням сказаного є приклад професійної поведінки партійних очільників Львівщини 1945 року – секретарів обкому КП(б)У І. Грушецького, П. Гапочки, Ніколаєнка, стиль роботи яких навіть став предметом критики на рівні ЦК КП(б)У⁷. Йдеться про міжособистісні ділові стосунки п'яти секретарів Львівського обкому партії – Грушецького, Гапочки, Ніколаєнка, Мазепи і Бурлаки, котрі спільно працювали з 27 липня 1944 року. Головним недоліком у роботі І. Грушецького колеги називали те, що, будучи генерал-майором у відставці, він, насамперед, «в перші дні своєї роботи в обкомі весь час носив присвоєну йому армійську форму одягу», демонструючи тим самим вищість свого статусу не тільки завдяки номенклатурній посаді, але й безпосередній причетності до когорти вищого офіцерства Червоної армії, так би мовити «героїв війни». По-друге, «в практичній роботі він застосовував армійські форми єдиноначальства і командний тон до підлеглих, замість колегіальної роботи всіх секретарів»⁸. Упродовж тривалого часу його не називали секретарем обкому а просто – генерал-майор. У спілкуванні з колегами він дозволяв собі грубість, публічну демонстрацію неповаги до думки інших. Поширеною була практика, коли обласні наради секретарів райкомів КП(б)У чи голів райвиконкомів «перетворювалися в грубі допити, погрози та образи в адресу доповідачів»⁹. На нашу думку, І. Грушецький був типовим прикладом уособлення нової постаті повоєнної доби, «наділеної гонором переможця, налаштованого на особливе до нього ставлення з огляду на заслуги перед батьківщиною і перенесені моральні та фізичні втрати»¹⁰.

Місцевих партфункціонерів не задовольняв такий стиль керівництва І. Грушецького, як і те, що більшість роботи він брав на себе, рідко радився з секретарями обкому з окремих питань, чим

фактично обмежував їхню ініціативу та навіть деяких посадовців міських парторганізацій. Його основним опонентом виступив другий секретар Львівського обкому партії П. Гапочка. На відміну від свого безпосереднього керівника, він був людиною освіченою, часто «сидів в обкомі, обклавшись літературою, і писав наукові праці»¹¹. «Точкою кипіння» в стосунках між партійними секретарями став виступ І. Грушецького на міській нараді польської інтелігенції м. Львова. Тоді він «допустив нетактовність – у грубій формі і в підвищеному тоні заявив: «Частина польської інтелігенції нічого не робить, а тільки водить собачок по місту, котрі псують повітря»¹². Обурений такою поведінкою першого секретаря обкому КП(б)У П. Гапочка в присутності працівників партійного апарату назвав І. Грушецького дурнем, з яким неможливо працювати.

Конфлікт набув такого резонансу, що на нього змушений був відреагувати М. С. Хрущов. ЦК КП(б)У зайняв позицію захисту І. Грушецького. Йому вказали на недоліки у роботі, запропонували змінити стиль керівництва на більш демократичний, а другого секретаря обкому П. Гапочку звільнили з посади з метою «оздоровлення роботи Львівського обкому». Як бачимо, проблема була вирішена на користь І. Грушецького, посилаючись на те, що він, нібито, переосмислив свої помилки, змінив методи керівництва обкомом. Власне, офіційне рішення влади не могло бути іншим, адже адміністративно-командна система потребувала жорстких виконавців волі «вищестоящих органів». І. С. Грушецький був одним з її продуктів, а значить – вірним захисником.

Загалом, такий стиль керівництва хоча й викликав приховане незадоволення з боку підлеглих, але з іншого боку – сприймався ними як приклад для наслідування. Так, секретар по кадрах Львівського міськкому Клімов теж вирізнявся своєю «грубістю, невихованістю». Його звинувачували у тому, що «в роботі йому бракує культури виховання, освіти і людяності. Відвідувачів, як правило, не приймає, часто виганяє з кабінету, ображає. Він не тільки брутальний з відвідувачами, він ображає своїх співробітників. Може сидіти за зачиненими дверима, тоді як у коридорі його чекають відвідувачі»¹³.

Подібний стиль керівництва вищих партійно-радянських по-

садовців у повоєнний період був доволі типовим. З одного боку, це пояснюється наявністю у них певного етико-морального рівня вихованості, який ретранслявався у відповідні манери поведінки та спілкування. З іншого – внутрішньою потребою постійної демонстрації власного статусу «господаря» як в очах підлеглих, так і, навіть більшою мірою, – пересічних громадян. Тому часто високопосадовці дозволяли собі на власний розсуд визначати рамки робочого часу, спектр прав і обов'язків, правила службового етикету, як, наприклад, у випадку з І. Грушецьким.

Подібним чином вели себе й номенклатурні посадовці нижчих рангів. Зрозуміло, що відповідь на запитання: «Чому була можливою така поведінка партійних керівників?», не може бути однозначною. Але поза сумнівом, вона детермінована самим існуванням в СРСР партійно-державної управлінської системи «ієрархічної диктатури», на кожному рівні якої був «маленький диктатор» з різним обсягом повноважень. Усіх їх об'єднувала, з одного боку, готовність до беззастережного підкорення та відсутність ініціативи, а з іншого – бажання компенсувати відчуття «підлеглості» демонстрацією своєї влади над «нижчестоящим» посадовцем. Унікальність цієї системи полягала й у тому, що разом з партійним квитком номенклатурний чиновник отримував право скористатися своєрідним «морально-правовим люфтом», величина якого залежала від значимості посади, якості «послужного списку» тощо. Така обставина сприяла продукуванню номенклатурних посадовців, «для котрих не існувало мотивації не допущення посадових зловживань, поваги до законності та імунітету відносно бюрократизму в спілкуванні з громадянами, хабарництва, непотизму тощо»¹⁴.

Принципові засади управлінської система СРСР, закладені в 1920–1930 роки, у повоєнний період не зазнали змін. Швидше навпаки, в екстремальних умовах жорстокого збройного протистояння у західноукраїнському регіоні вони набули максимального визрівання і знайшли свій зовнішній вияв у крайніх формах насилля та авторитаризму. В практичній площині це виявлялося у надмірній жорстокості до оточуючих не тільки з боку представників каральних органів, але й партфункціонерів.

Сталінський режим свідомо і цілеспрямовано проводив «селекцію» своїх кадрів, у тому числі й за ознакою потенційного прояву «жорсткості характеру» (що межувало з жорстокістю) у ставленні до політичних опонентів та «класових ворогів». «Безкласове суспільство потрібно завойовувати шляхом посилення органів диктатури пролетаріату», – наголошував Й. Сталін, – шляхом розгортання класової боротьби, шляхом знищення класів, шляхом ліквідації залишків капіталістичних класів, в боях з ворогами як внутрішніми, так і зовнішніми»¹⁵. Агресивна риторика публічних виступів лідера радянської держави активно копіювалася партійно-державними чиновниками усіх рівнів і використовувалася ними у якості демонстрації їх лояльного та вірогідданського служіння більшовицькому режиму, готовності у будь-який спосіб захищати його цінності.

Аналіз змісту та стилю написання офіційних партійно-державних документів сталінської доби дає підстави вважати їх опосередкованим інструментом примусу номенклатурних чиновників до насилля. Для прикладу, в постанові ЦК КП(б)У «Про ліквідацію залишків банд українсько-німецьких націоналістів у західних областях УРСР» від 24 липня 1945 року йдеться про необхідність зобов'язати секретарів обкомів та райкомів КП(б)У, поряд з начальниками «силових структур», «розробити по кожному району й області конкретні плани *повної ліквідації кожної бандитської групи окремо*», «посилити чекістсько-військову роботу», «не залишати без розслідування жодного випадку *бандпрояву, виявляти бандитів і їх посібників і негайно арештовувати і судити*», «*посилити пильність*», «комуністам і комсомольцям ще більше *напружити свої сили* і найближчим часом повністю *ліквідувати залишки банд*» (виділення наше. – Г. С.)¹⁶. Як бачимо, документ наповнений лексичними зворотами «мови тоталітаризму», «репресивної мови». Слова та словосполучення на кшталт «виявити», «ліквідувати», «напружити сили», «бандпособники», «українсько-німецькі буржуазні націоналісти» тощо використовуються не тільки з інформаційною метою, вони містять оціночні судження і є експресивно забарвленими. Їх постійне застосування у сталінському дискурсі сприяло формуванню певних світоглядних установок та відповідних стерео-

типів поведінки партійно-радянських посадовців західних областей України.

Аналіз архівних документів дає підстави для висновку про значне поширення у зазначений нами відрізок часу випадків застоювання представниками влади безпричинного насилля по відношенню до місцевого населення. Так, у листі Романчук, дехто зі службовців виконкому районної ради депутатів трудящих одного з районних центрів Тернопільщини на ім'я тогочасного секретаря ЦК КП(б)У по кадрах О. Кириченка, читаємо: «Той, хто йде на операцію з бандерівцями (голова райвиконкому і секретарі райкому. – Г. С.), той дуже добре живе, так як там по селах ловлять гусей, курей у сімей бандерівців і це все забирають собі. Під час операцій творять безобразіє. Тут усі так зжилися з цим безподобством, з цими методами легкої наживи, що ти не зустрінеш ні в кого підтримки, щодо її винищення». Особливе обурення жінки викликали слова одного із заступників першого секретаря обкому КП(б)У, який у розмові з нею заявив: «На голову я ніколи в житті вас не пошлю. Адже ви врахуйте, що ви жінка і ніколи вас не можна порівняти по роботі з чоловіком. Нам потрібно щоб тут працював чоловік, щоб вмів автомат тримати в руках. У нас зараз працюють виключно по боротьбі з бандерівцями, а ви що тут будете робити?»¹⁷. Отже, готовність і вміння людини тримати в руках зброю, спрямовану проти «ворогів народу», розглядались партійним керівництвом як одна з умов призначення його на відповідальну посаду.

В означуваний нами період досить поширеною була практика службових відряджень партійних чиновників у села, які були епіцентрами повстанського руху, в тому числі з метою залучення їх до антиповстанських операцій, здійснюваних загонами НКДБ чи НКВС, як от: «прочісування», «облав», «засідок» тощо. У такий спосіб, – за висловом секретаря Рівненського обкому КП(б)У В. Бегми, – «людей з активу тренували переборювати свій страх»¹⁸.

Маємо достатньо документів, які прямо чи опосередковано засвідчують участь секретарів, інструкторів, агітаторів райкомів КП(б)У, службовців інших державних установ в такого роду заходах. Так, на початку 1945 року з'являється низка офіційних партійних

документів, що стосуються організації боротьби з «українськими націоналістичними бандами та оунівським підпіллям». У них, зокрема, піддаються критиці, а то й відкритим звинуваченням у бездіяльності окремі райкоми КП(б)У, як, наприклад, районна партійна організація Дубнівського району Ровенської області, «яка нараховує 97 комуністів і не мобілізована на боротьбу з українсько-німецькими націоналістами»¹⁹, або Гвоздецького району КП(б)У Станіславської області. Тамтешній секретар райкому Верниченко в ніч з 12 на 13 грудня 1945 року перебував у складі озброєної групи, яка, прибувши «на місце події в момент бандпрояву, в бій з бандою не вступила»²⁰. Наслідком такої критики могло бути звільнення чиновника з посади, переміщення його на нижчу сходинку кар'єрної драбини тощо. «Хто не перебудує роботи, – заявив М. Хрущов, виступаючи в січні 1945 р. перед партійно-радянськими функціонерами на обласній нараді в Ровно, – той не всидить у кріслі посадовця. І не тільки не всидить, тому що я знаю, що дехто сподівається, що нарешті його звільнять. Ні, так не вийде. Ми звільнимо з тріском і тут справа не у звільненні, а слід боротися з противником. Противник, порівняно з нами, тренований, навчений, обнаглівший, слід його почистити і ви побачите самі, коли візьметесь. Виженемо з партії, під суд віддамо за бездіяльність»²¹.

Однак в умовах гострого кадрового дефіциту такі випадки в західних областях УРСР у 1944–1946 роках траплялися вкрай рідко, натомість більш поширеною формою тиску на партфункціонерів був психологічний пресинг, апеляція до обов'язку працювати, погрози покаранням, публічні звинувачення в непрофесійності та болягузтві і т. п. Варто зауважити, що обома сторонами – і керівником, і підлеглим такий формат взаємостосунків визнавався легітимним, оскільки відповідав критеріям управлінської культури сталінського зразка, де «служити радянській владі означало проявляти швидше жорстокість, ніж розумність у користуванні людськими і матеріальними ресурсами»²².

Розгортаючи свою думку з приводу рівня професійної підготовки партійно-радянських керівників західноукраїнських областей, на цій же нараді М. Хрущов наголосив, «що добре було б на операції

по боротьбі з бандами залучити всіх наших комуністів почергово, щоб не зупиняти роботи. Дуже добре – нехай обстріляються. Там вони почують стрільбу, кулі будуть літати, побачать, що не всіх вбивають, окріпнуть, сміливішими будуть і злішими проти бандитів. Я б тільки від цього звільнив жінок, комсомолок»²³. Більше того, з метою застрашення не тільки місцевого населення, але й партійно-радянського активу, переважна більшість якого, на думку більшовицького лідера, ухилялася від виконання своїх посадових обов'язків у частині організації всенародної масової підтримки заходів радянської влади, він погрожував застосуванням різного роду репресій проти так званих «саботажників».

Судячи з риторики вищого посадовця республіки, питання моралі та дотримання законів з боку партійно-радянських функціонерів (фактичних представників радянської влади на місцях) цю владу мало турбували. Від них вимагалось діяти в рамках не стільки законодавчого поля, скільки у традиційно більшовицькому форматі «революційної доцільності».

Справедливим буде зазначити, що такі «правила гри» не завжди однозначно позитивно сприймалися на місцях. Регіональне керівництво часто змушене було стримувати «войовничий запал» своїх підлеглих, спрямовуючи його хоча б частково у рамки законності. Зокрема, на одній із нарад партактиву Ровенської області виникла полеміка між першим секретарем обкому КП(б)У В. Бегмою та головою Козинського райвиконкому Я. Чумаком з приводу того, чи доцільно діяти законним методом у разі виявлення «бандита» чи «дезертира Червоної армії» більшовицькими активістами. Показово, що В. Бегма з цього приводу висловився однозначно: «Ви представник влади. Ви не арештовуєте, а затримуєте людину і доставляєте органам, котрі мають право арештовувати»²⁴. Більше того, він піддав гострій критиці місцевих керівників, які «вважають, що закони писані не для них, а для дурачків, що це справа сімейна – можна виконувати, можна не виконувати. Не розуміють, що строго виконувати радянські закони – це партійна дисципліна»²⁵.

Варто зауважити, що така позиція вищого посадовця області свідчить, що серед партійних лідерів західноукраїнського регіону

були ті, хто розумів необхідність формування у свідомості місцевого населення позитивного образу радянської влади, що можна було зробити силою слова, переконання, прикладу достойної поведінки номенклатурного чиновника обласного чи районного рівня. З іншого боку, стиль поведінки тогочасних партфункціонерів детермінувався жорсткістю селекційного відбору претендентів на номенклатурні посади (наявність «правильної» біографії, відповідних рис характеру, перевірка практичною роботою тощо). Успішно пересіявшись через таке «сито», посадовці відчували себе більш упевнено і з бюрократичної точки зору – захищено (наскільки це було можливо в умовах сталінської тоталітарної системи).

Таким чином, однією з важливих складових так званого процесу «другої радянзації» західноукраїнського регіону в 1944–1946 роках стала заміна ціннісних орієнтирів суспільства, в тому числі й шляхом насадження нових стандартів управлінської культури сталінського зразка. Безпосередніми її носіями виступали представники більшовицько-радянської влади, здебільшого експортовані сюди зі східних областей УРСР. Їх професійне та особистісне становлення відбувалося в умовах сталінського режиму, де насилля розглядалося як норма поведінки, а не її девіація. Переважна більшість партійних посадовців за інерцією продовжували використовувати військові методи управління, виявляючи схильність до надмірної жорстокості та жорсткості. Примус номенклатурних чиновників до насилля в 1944–1946 роках був доволі поширеною практикою в рамках західноукраїнського регіону, наслідком чого стало утвердження в системі політичної влади домінування неформальних репресивних норм над формально правовими.

Примус да гвалту партыйна-савецкай наменклатуры заходніх абласцей Украіны ў 1944–1946 гг.

У артыкуле характарызуецца стыль працы і паводзін партыйных чыноўнікаў высокага рангу заходніх абласцей Украіны ў першыя пасляваенныя гады. Аўтар зыходзіць з канкрэтна-гістарычных умоў іх

прафесійнага станаўлення ў рамках камандна-адміністрацыйнай сістэмы. Акцэнтуюцца ўвага на прымусе наменклатурных службовых асоб да гвалту з боку дзяржавы прамым або ўскосным спосабам.

Пераважная большасць партыйных чыноўнікаў па інэрцыі працягвала карыстацца вайсковымі метадамі кіравання, праяўляючы схільнасць да празмернай жорсткасці і насілля. Прымус наменклатурных чыноўнікаў да гвалту ў 1944–1946 гг. быў даволі пашыранай практыкай у заходнеўкраінскім рэгіёне. У выніку ў сістэме палітычнай улады нефармальныя рэпрэсіўныя нормы выразна дамінавалі над фармальна прававымі.

Enforcement to violence of party-soviet nomenclatura of western regions of Ukraine in 1944–1946

The author deals with the style of the work and behaviour of the party political elite of the highest rank on the territory of the western regions of Ukraine in the early postwar. In terms of particular historical conditions he gives detailed description of their professional development in an administrative-command system. Special attention is paid to both direct and indirect methods of the state to force nomenclatura party officials to violence.

Majority of party officials still used military methods of state administration leaning toward to be heavy-handed and using violence. Enforcement to violence of nomenclatura officials in 1944–1946 was rather a wide spread practice in western regions of Ukraine. As a result of such status quo, informal repressive principles far prevailed over formal and legal ones.

Заўвагі

- ¹ Киридон П. Типологічний портрет представника правлячих структур Української РСР повоєнної доби (1945–1964 роки) // *Слов'янський вісник*. Збірник наукових праць. Рівне, 2011. № 12. С. 80–88; Киридон П. Правляча номенклатура Української РСР (1945–1964 рр.). Полтава, 2012.
- ² Крупина В. *Номенклатура повоєнної України: кількісна та якісна харак-*

- теристика // **Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей.** Вип. 15 / Гол. ред. В. А. Смолій : У 2-х ч. Київ, 2009. Ч. I. С. 267–275.
- ³ Штейнле О. Освітньо-культурний рівень владної верхівки Радянської України (1945-1953 рр.) // **Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.** Запоріжжя, 2010. Вип. XXVIII. С. 257–263.
- ⁴ Стародубець Г. Місіонери червоної влади (партійно-радянська номенклатура західноукраїнських областей в 1944 – на поч. 1946 р.). Житомир, 2016.
- ⁵ Медушевский А. Н. Сталинизм как модель социального конструирования // *Российская история.* 2010. № 6. С. 3-29.
- ⁶ Грегори П. Политическая экономия сталинизма [пер. с англ. И. Кузнецова, А. Макаревича]. 2-е изд. Москва, 2008. С. 340.
- ⁷ Центральний державний архів громадських об'єднань України (Далі: ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 46. Спр. 811. Арк. 41–45.
- ⁸ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 811. Арк. 42.
- ⁹ Там само. Спр. 1580. Арк. 61.
- ¹⁰ Киридон П. Типологічний портрет представника правлячих структур... С. 82.
- ¹¹ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 811. Арк. 44.
- ¹² Там само. Арк. 43.
- ¹³ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 4379. Арк. 49.
- ¹⁴ Киридон П. Типологічний портрет представника правлячих структур... С. 81.
- ¹⁵ Сталин И. Сочинения. Т. 12. Апрель 1929 – июнь 1930. Москва, 1949. С. 350.
- ¹⁶ Літопис УПА. Нова серія. Т. 3. Київ–Торонто, 2001. С. 205.
- ¹⁷ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 395. Арк. 151-152.
- ¹⁸ Стародубець Г. Місіонери червоної влади... С. 95.
- ¹⁹ Літопис УПА... С. 128.
- ²⁰ Там само. С. 205.
- ²¹ Державний архів Рівненської області (далі: ДАРО). Ф. П-400. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 29.
- ²² Режимные люди в СССР / Ответст. ред. Т. С. Кондратьева и А. К. Соколов. Москва, 2009. С. 355.
- ²³ ДАРО. Ф. П-400. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 108.
- ²⁴ Там само. Спр. 36. Арк. 108.
- ²⁵ Там само. Арк. 99.